

ROZDZIAŁ 11

ROZWÓJ MIKROPRZEDSIĘBIORSTW JAKO SPOSÓB WYCHODZENIA Z UBÓSTWA

Bezrobocie i ubóstwo są dotkliwymi problemami społecznymi wielu krajów na całym świecie i to nie tylko najbiedniejszych, ale również tych o wysoko rozwiniętej gospodarce rynkowej. Wydawać by się mogło, że wzrost gospodarczy powinien ograniczać skalę tych zjawisk, tymczasem na obrzeżach dobrze prosperujących gospodarek, bezrobocie i ubóstwo zataczają coraz szersze kręgi, obniżając jakość ludzkiego życia do poziomu minimum egzystencji.

W klasycznym makroekonomicznym modelu gospodarki postęp techniczny wywołuje wzrost produkcji ilustrowany graficznie przesunięciem krzywej całkowitego produktu fizycznego do góry. Oznacza to zwiększenie produktywności krańcowej pracy i wzrost popytu na pracę. Przy niezmięnionej podaży pracy prowadzić to musi do wzrostu zatrudnienia i wzrostu płacy realnej w nowych warunkach równowagi. Niestety, ten klasyczny mechanizm wiążący rozmiary produkcji i rozmiary ogólnego poziomu zatrudnienia nie odpowiada realiom gospodarki rynkowej, co podkreślał już Keynes w swoich pismach od połowy lat 20. XX wieku.¹

Termin „mikroprzedsiębiorstwo” odnoszony jest do całej klasy podmiotów wyodrębnionej z grupy małych i średnich przedsiębiorstw (MSP). Charakterystyka przedsiębiorstw zaliczanych do tej klasy zależy od celu jej wyróżnienia. Można wymienić dwa takie zasadnicze cele, a mianowicie: pogłębioną analizę statystyczną sektora MSP oraz realizację programów wspierających rozwój mikroprzedsiębiorstw z uwagi na rolę jaką odgrywają one w procesie wzrostu i rozwoju gospodarczego. W analizach Głównego Urzędu Statystycznego² dotyczących działalności gospodarczej najmniejszych przedsiębiorstw podmioty badawcze dobierane są według kryterium sektora działalności gospodarczej oraz liczby pracujących do 9 osób. Dla celów realizacji polityki wspierania rozwoju mikroprzedsiębiorstw i całego sektora MSP definicje przedsiębiorstw mikro-, małych i średnich obejmują dodatkowo takie kryteria jak: sektor działalności gospodarczej (według Polskiej Klasyfikacji Działalności), stopień niezależności przedsiębiorstwa, liczbę zatrudnionych (średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty), formę prawną, wartość rocznych obrotów lub wartość sumy aktywów bilansu.

W polskim prawie gospodarczym mikroprzedsiębiorstwo (mikroprzedsiębiorca) zostało po raz pierwszy zdefiniowane w ustawie z dnia 06.08.2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej³. Zawarte w tej ustawie: definicja mikroprzedsiębiorcy⁴, a także

¹ por.: B. Snowdon, H. Vane, P. Wynarczyk, Współczesne nurty teorii makroekonomii, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s.71.

² Najmniejsze przedsiębiorstwa są przedmiotem systematycznych badań prowadzonych przez GUS od roku 1993. Od tego czasu zakres podmiotowy badań statystycznych GUS ulegał zmianom. W okresie 1993 - 1998 do grupy najmniejszych przedsiębiorstw GUS zaliczał podmioty o liczbie pracujących do 5. osób. Od roku 1999 termin „najmniejsze przedsiębiorstwo” używany jest w odniesieniu do podmiotów o liczbie pracujących do 9. osób. Analizy GUS dotyczące najmniejszych przedsiębiorstw nie uwzględniają gospodarstw rolnych. Szczegółowy wykaz sektorów działalności gospodarczej objętych badaniami GUS w 2003 roku : Działalność Gospodarcza Przedsiębiorstw o Liczbie Zatrudnionych do 9 Osób w 2003 Roku, GUS Warszawa 2004 r. s.8.

³ Dz.U. z 2004 r., nr 173, poz.1807, rozdział 7, art. 104 i 108.

przedsiębiorcy małego i średniego, weszły w życie 01.05.2005 roku. Są one zgodne z definicjami przyjętymi w Zaleceniach Komisji Europejskiej z 2003 r.⁵ Wprowadzenie krajów członkowskich nie są w żaden sposób zobligowane do zaakceptowania i wdrożenia tych definicji, niemniej jednak, spełnienie wymogów klasyfikacyjnych podanych w Zaleceniach Komisji jest konieczne dla uzyskania dostępu do unijnych środków pomocowych.

W prezentowanym opracowaniu dane statystyczne dotyczą mikroprzedsiębiorstw zdefiniowanych zgodnie z metodologią przyjętą przez GUS.

Konstrukcja opracowania zasadza się na hipotezie, że jedynym skutecznym w długim okresie sposobem walki z narastającym zjawiskiem bezrobocia i ubóstwa jest wspieranie rozwoju mikroprzedsiębiorstw oraz aktywizacja społeczności lokalnych. Celem opracowania jest próba zdefiniowania warunków sprzyjających rozwojowi postaw przedsiębiorczych pod kątem ich skuteczności w przewyciężaniu zjawiska ubóstwa.

Opracowanie składa się z trzech części. W pierwszej zaprezentowano skalę i rozwój zjawiska bezrobocia i wynikającego zeń ubóstwa. W części drugiej zarysowano rozwój mikroprzedsiębiorstw w Polsce w latach 1999-2003. Trzecia część opracowania dotyczy podstawowych programów uwzględniających w swojej konstrukcji cele związane z powstawaniem i rozwojem mikroprzedsiębiorstw w Polsce, sformułowanych w okresie od 1999 r. do 2003 r. Wykaz tych programów wraz z ich hasłowym omówieniem zawarto w załączniku.

1. Ogólna charakterystyka bezrobocia i ubóstwa w Polsce w latach 1999-2003

Na przestrzeni ostatnich lat w polskiej gospodarce obserwujemy szereg niekorzystnych społecznie i ekonomicznie zjawisk takich przede wszystkim jak nasilające się bezrobocie (przekraczające od 2002 roku poziom 19%), stale wzrastający udział osób długookresowo bezrobotnych (prawie 53% ogółu bezrobotnych w 2003 r.⁶), niski poziom wykształcenia i kwalifikacji znacznej części bezrobotnych (blisko 70% bezrobotnych posiada

⁴ Za mikroprzedsiębiorcę uważa się takiego przedsiębiorcę, który w co najmniej jednym z dwóch ostatnich lat obrotowych:

- zatrudniał średniorocznie mniej niż 10. pracowników oraz
- osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nieprzekraczający 2 milionów euro lub sumy aktywów jego bilansu, sporządzonego na koniec jednego z tych lat, nie przekroczyły równowartości w złotych 2 milionów euro (art.104).

Mikroprzedsiębiorca w rozumieniu ustawowym musi być podmiotem samodzielnym. Za mikroprzedsiębiorcę nie uważa się w związku z tym takiego, w którym inni przedsiębiorcy, Skarb Państwa oraz jednostki samorządu terytorialnego posiadają:

- 25% i więcej wkładów, udziałów lub akcji;
- prawa do 25% i więcej udziału w zysku;
- 25% i więcej głosów w zgromadzeniu wspólników, walnym zgromadzeniu akcjonariuszy albo walnym zgromadzeniu spółdzielni (art. 108)

⁵ Commission Recommendation of 6 May 2003 Concerning the definition of micro, small, and medium-sized enterprises 03/ 361/ EC Official Journal L 124 of 20 May 2003. Wymogi klasyfikacyjne przedsiębiorstw sektora MSP zalecane przez Komisję Europejską prezentuje tabela:

Kategoria przedsiębiorstwa	Liczba Zatrudnionych	Wartość rocznych obrotów (w mln euro)	lub	Suma aktywów bilansu (w mln euro)
Średnie	< 250	≤ 50		≤ 43
Małe	< 50	≤ 10		≤ 10
Mikro	< 10	≤ 2		≤ 2

Źródło: Activities of the European Union. Summaries of Legislation, s.4 .

Oznaczenia: < - mniej niż; ≤ - nie więcej niż.

⁶ Polska 2004, Raport o rynku pracy oraz zabezpieczeniu społecznym, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa 2004 r., s.25.

wykształcenie zawodowe lub gimnazjalne i niższe) oraz spadek siły nabywczej gospodarstw domowych. Konsekwencją wyżej wymienionych zjawisk jest pogłębiający się proces ubożenia polskiego społeczeństwa. W 2003 roku 59% ogółu ludności żyło na poziomie minimum socjalnego, a 11,7% znalazło się na poziomie minimum egzystencji⁷.

Ubóstwo jest złożonym zjawiskiem społecznym, powodowanym przez szereg czynników społeczno-ekonomicznych i demograficznych. Oznacza ono brak dostatecznych środków materialnych do życia. Dla określenia tzw. linii ubóstwa można przyjąć różne wskaźniki, z których do najczęściej wykorzystywanych należą minimum socjalne i minimum egzystencji. Minimum socjalne według Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych stanowi kategorię mierzącą koszty utrzymania gospodarstw domowych, uwzględniającą podstawowe potrzeby bytowo-konsumpcyjne. W koszyku minimum socjalnego znajdują się dobra służące zaspokojeniu potrzeb egzystencjalnych (takich jak żywność, odzież, obuwie, mieszkanie, ochrona zdrowia, higiena), wykonywaniu pracy (transport lokalny i łączność), kształceniu (oświata i wychowywanie dzieci), utrzymywaniu więzi rodzinnych i towarzyskich oraz uczestnictwu w kulturze. Wysokość minimum socjalnego stanowi wyraz społecznej umowy, dotyczącej zaspokajania potrzeb na poziomie „minimalnego dobrobytu”.

Dolną granicę ubóstwa wyznacza minimum egzystencji. Jest to najniższy poziom dochodu zapewniający przeżycie biologiczne. Poniżej tego poziomu występuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka. Minimum egzystencji **obliczane jest na podstawie stałego** koszyka, który zapewnia zaspokojenie wyłącznie najniezbędniejszych potrzeb: skromne wyżywienie, utrzymanie bardzo małego mieszkania, uzupełnienie najbardziej podstawowych artykułów gospodarstwa domowego i bielizny osobistej, leki oraz potrzeby związane z wykonywaniem obowiązku szkolnego. W koszyku nie uwzględnia się natomiast żadnych potrzeb związanych z wykonywaniem pracy zawodowej, komunikacją, kulturą i wypoczynkiem (nawet korzystania z telewizji). Odsetek osób żyjących na poziomie minimum egzystencji w latach 1999-2003 na tle wskaźników ilustrujących wzrost PKB i stopę bezrobocia rejestrowanego przedstawiono w tabeli 1.

⁷ Według danych Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych minimum socjalne we wrześniu 2003 roku wyniosło 789,10 zł w jednoosobowym gospodarstwie domowym, dla gospodarstwa 4. osobowego – 2 319 zł; minimum egzystencji w IV kwartale 2003 roku w jednoosobowym gospodarstwie domowym wyniosło 357 zł miesięcznie, dla gospodarstwa 4. osobowego – 964 zł miesięcznie. [Polityka Społeczna, nr 11-12, 2003 r. s.34.]

Tabela 1

Odsetek osób ubogich w Polsce w latach 1999-2003 na tle zmian PKB i bezrobocia rejestrowanego

L.p.	Wyszczególnienie	Lata				
		1999	2000	2001	2002	2003
1.	Dynamika PKB (ceny stałe) rok poprzedni=100	104,1	104,0	101,0	101,4	103,8
2.	Stopa bezrobocia rejestrowanego ⁸ (Stan na dzień 31 grudnia)*	13,1	15,1	17,5	18,0	18,0
3.	Odsetek osób znajdujących się na poziomie minimum egzystencji	6,9	8,1	9,5	11,1	11,7

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS, Warszawa 2004 s.671; Biuletyn Rady Społecznej przy Prezesie Rady Ministrów[<http://www.ips.edu.pl,s.1>]; Raport Powiatowego Urzędu Pracy w Łodzi za rok 2004.

* dane opracowane z wykorzystaniem wyników Powszechnego Spisu Rolnego przeprowadzonego w 1996 roku.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli w okresie objętym analizą obserwowany jest stały wzrost PKB, któremu jednak nie towarzyszy spadek stopy bezrobocia. Mamy bowiem do czynienia z bezzatrudnieniowym wzrostem gospodarczym, charakterystycznym dla aktualnego etapu rozwoju gospodarki rynkowej.

Obserwowany wzrost bezrobocia (w tym zwłaszcza bezrobocia długookresowego⁹) powoduje stały przyrost liczby osób ubogich (z 6,9% ogółu ludności w 1999 roku do 11,7% w 2003 roku). Postępujące ubożenie społeczeństwa z pewnością negatywnie oddziałuje na dynamikę wzrostu PKB, gdyż oznacza obniżenie produktywności i mobilności pracy. Siłę tego oddziaływania trudno wprawdzie ocenić, niemniej jednak gdyby – w wariacie pesymistycznym – poziom pauperyzacji społeczeństwa osiągnął rozmiary powodujące spadek aktywności gospodarczej, wówczas z pewnością spowodowałoby to wzrost bezrobocia, co w sposób nieunikniony przyspieszyłoby proces ubożenia społeczeństwa.

Działania związane z przewyciężaniem ubóstwa mogą przybierać formę pomocy materialnej dla osób najbardziej potrzebujących, co nie usuwa jednak przyczyn zjawiska, a jedynie krótkookresowo łagodzi jego skutki. Działania te mogą również polegać na przyciąganiu do regionów dotkniętych bezrobociem i ubóstwem inwestycji krajowych i zagranicznych tworzących nowe miejsca pracy. Inwestycje te ciężar jednak będą przede wszystkim w kierunku obszarów rozwiniętych gospodarczo, a więc nie tam, gdzie byłyby najbardziej potrzebne. Poza tym region, którego aktywizację gospodarczą oparto na jednej dużej inwestycji staje się uzależniony od monopsonu producenta. W perspektywie długookresowej może to rodzić negatywne skutki dla sytuacji społeczno-gospodarczej takiego regionu.

⁸ Według metodologii BAEL stopa bezrobocia w analizowanym okresie jest przeciętnie o 1% wyższa od stopy bezrobocia rejestrowanego.

⁹ z 1 013 tys. osób w I kwartale 2000 roku do 1 648 tys. osób w IV kwartale 2003 roku [Aktywność ekonomiczna ludności Polski I kwartał 2000, GUS, Warszawa 2000, s.35; Aktywność ekonomiczna ludności Polski IV kwartał 2003, GUS, Warszawa 2004, s.3.]

Przewycięzanie ubóstwa może wreszcie obejmować działania zmierzające do aktywizacji ekonomicznej osób dotkniętych lub zagrożonych tym zjawiskiem, co oznacza stwarzanie warunków wspierających podejmowanie samodzielnej działalności gospodarczej. Skuteczność tego typu działań wymaga opracowania i konsekwentnej realizacji długookresowej, kompleksowej polityki państwa i samorządów terytorialnych w zakresie stwarzania warunków sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości prowadzącej do zakładania mikroprzedsiębiorstw.

2. Rozwój mikroprzedsiębiorstw w latach 1999-2003

Mikroprzedsiębiorstwa mogą być zakładane z dwóch zasadniczych powodów. Pierwszym może być dążenie do stworzenia dla siebie stabilnego miejsca pracy dającego godziwy dochód właścicielowi i jego rodzinie. Drugim – chęć realizacji własnych planów dotyczących uruchomienia, prowadzenia i rozwoju własnego przedsiębiorstwa i samodzielnego kształtowania własnej przyszłości. Krótko mówiąc, mikroprzedsiębiorstwa mogą powstawać z konieczności lub z wewnętrznej potrzeby. W pierwszym przypadku dominują motywy obronne, w drugim – biznesowe. W pierwszym przypadku mikroprzedsiębiorstwo jest formą samozatrudnienia, w drugim - formą samorealizacji.

Wydaje się, że dominacja motywów biznesowych nad obronnymi jest charakterystyczna raczej dla osób o ustabilizowanej sytuacji materialnej, posiadających miejsce pracy. W grupie osób bezrobotnych podejmujących działalność gospodarczą można oczekiwać dominacji motywów obronnych. Byłoby to konsekwencją postępującego zubożenia jednostki. Potwierdzenie tej tezy dostrzec można w statystykach GUS, które wskazują, że w okresie od roku 2000 do roku 2003, w którym odnotowano wzrost bezrobocia długookresowego (z 35,17 % do 50,35 %), starania o zorganizowanie własnego miejsca pracy podjęło nie więcej niż 2,62% ogółu bezrobotnych.¹⁰ Pogłębiona analiza tej grupy wskazuje, że większość¹¹ osób podejmuje starania o zorganizowanie własnego miejsca pracy po wygaśnięciu okresu, w którym przysługuje zasiłek dla bezrobotnych (motywy obronne).

Wspomniane wyżej dwa zasadnicze rodzaje motywów podejmowania działalności gospodarczej kształtują stosunek właściciela do własnego przedsiębiorstwa. Dzieje się tak, ponieważ postawy przedsiębiorców wobec własnej firmy od czasu jej utworzenia zasadniczo nie zmieniają się¹². Wydaje się, że wyjątek od tej reguły dotyczy osób, które przed podjęciem własnej działalności gospodarczej zajmowały „kierownicze stanowiska wyższego szczebla”. „Okazuje się, że mimo iż znaczna ich część została „wypchnięta” do sektora prywatnego i podjęła samodzielną działalność gospodarczą z konieczności (motyw obronny), to wiedza i doświadczenie w kierowaniu przedsiębiorstwem okazały się bardzo przydatne i pomogły zrobić z własnej firmy prawdziwy biznes”¹³. Można oczekiwać, że przedsiębiorstwa zakładane z motywów biznesowych będą wykazywały większą dynamikę rozwojową (inwestycyjną, zatrudnieniową, marketingową) niż przedsiębiorstwa zakładane z motywów obronnych.

¹⁰ Aktywność ekonomiczna ludności Polski I kwartał 2000, GUS, Warszawa 2000, s.35; Aktywność ekonomiczna ludności Polski IV kwartał 2003, GUS, Warszawa 2004, s.38.

¹¹ 70,31% w IV kwartale 2003 r. [Aktywność ekonomiczna ludności Polski IV kwartał 2003 GUS, Warszawa 2004, s.38.]

¹² por. Mikroprzedsiębiorstwa. Sytuacja ekonomiczna, finansowanie, właściciele, (red.) E. Balcerowicz, CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych Fundacja Naukowa, Warszawa 2002, s.105.

¹³ przeprowadzonych na grupie 200 firm zatrudniających nie więcej niż 5 osób, z miast liczących powyżej 100 tys. mieszkańców w 2001 roku [Mikroprzedsiębiorstwa. Sytuacja ekonomiczna, finansowanie, właściciele, op. cit., s.105.]

W 2002 roku liczbę mikroprzedsiębiorstw prowadzących działalność gospodarczą oszacowano na 1 691 000.¹⁴ Biorąc pod uwagę, że liczba wszystkich aktywnych przedsiębiorstw w tym roku wynosiła 1 735 400¹⁵ (spośród prawie 3,5 mln zarejestrowanych w rejestrze REGON¹⁶) można stwierdzić, że mikroprzedsiębiorstwa stanowiły 97,4% wszystkich faktycznie funkcjonujących przedsiębiorstw. W 2003 roku pracę w mikroprzedsiębiorstwach znalazło prawie 3,4 mln osób¹⁷ (z tego 91% - w przedsiębiorstwach osób fizycznych), co stanowi ok.25% ogółu pracujących.¹⁸ Badania GUS dotyczące 2003 roku wskazują, że 28% mikroprzedsiębiorstw zalicza się do klasy „0 pracujących” co oznacza, że nie ma w nich ani jednej osoby (łącznie z właścicielem), dla której praca w danym przedsiębiorstwie byłaby głównym miejscem pracy. W 41,4% przedsiębiorstw pracuje natomiast tylko jedna osoba, dla której jest to główne miejsce pracy. Najmniej liczną grupę (blisko 3%) tworzą przedsiębiorstwa, które stanowią główne miejsce pracy dla pięciu osób.¹⁹ Dane te pokazują jak silnym wśród tzw. motywów biznesowych jest motyw poprawy sytuacji materialnej. Wynika to, że stale pogarszającej się, statystycznie rzecz biorąc, sytuacji finansowej pracowników w Polsce (w 1990 roku 7,1% pracowników otrzymywało płacę poniżej 50% przeciętnego wynagrodzenia, w roku 2002 wskaźnik ten wzrósł do 17,4%²⁰)²¹.

Niemal 69% mikroprzedsiębiorstw stanowiły w 2003 roku podmioty niezatrudniające pracowników najemnych, czyli takie, w których pracowali wyłącznie właściciel lub współwłaściciel i pomagający im członkowie rodzin²².

W okresie od 1999 r. – 2003 r. obserwujemy wzrost ogólnej liczby najmniejszych podmiotów gospodarczych w tym również o charakterze osób fizycznych (odpowiednio z 2,9 mln do 3,4 mln i z 2,4 mln do 2,7 mln). W roku 2004 odnotowano nieznaczny spadek liczby mikroprzedsiębiorstw ogółem jak i mikroprzedsiębiorstw o charakterze osób fizycznych w stosunku do roku poprzedniego, odpowiednio o 8 083 i 34 019 (tabela 2.).

Tabela 2

Zmiany strukturalne w gospodarce narodowej w latach 1999-2004

Lata	Podmioty ogółem	Podmioty o liczbie pracujących 0-9	Osoby fizyczne ogółem	Osoby fizyczne o liczbie pracujących 0-9
1999	3 039 451	2 896 134	2 417 737	2 387 967
2000	3 185 040	3 036 353	2 500 952	2 471 914

¹⁴ W roku 2003 odnotowano spadek ich liczby o 1,8% do poziomu 1 661 tys. jednostek [Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie zatrudnionych do 9 osób w 2003 roku, GUS Warszawa 2004 r. s. 15.]

¹⁵ Dane GUS, za: Polska 2004, Raport o stanie gospodarki, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa 2004 r., s.108.

¹⁶ Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 2003, GUS, Warszawa 2004 r., s. 612.

¹⁷ Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie zatrudnionych do 9 osób w 2003 roku, GUS, Warszawa 2004 r. s.18.

¹⁸ W 2002 roku liczba pracujących ogółem wyniosła 13 722 000 [Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2003, GUS, Warszawa 2004]

¹⁹ Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie zatrudnionych do 9 osób w 2003 roku, GUS, Warszawa 2004 r., s.18.

²⁰ Z. Jacukowicz, Negatywne trendy w relacjach płac, Polityka Społeczna, nr 10, październik 2003, s.3.

²¹ Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2002 r. – 2 097,83 zł.

²² Największy odsetek tego typu przedsiębiorstw odnotowano w działalności związanej z pośrednictwem finansowym (88%), edukacją (86%), ochroną zdrowia (85%) i transportem (79%). Najniższy natomiast udział przedsiębiorstw niezatrudniających pracowników najemnych występował w działalności związanej z rybołówstwem i rybactwem (36%), w działalności hotelarskiej i gastronomicznej (55%) oraz handlowej (ok.56%). [Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie zatrudnionych do 9 osób w 2003 roku, GUS, Warszawa 2004 r. s. 17.]

2001	3 325 540	3 165 151	2 600 127	2 566 073
2002	3 468 218	3 302 411	2 714 118	2 678 453
2003	3 581 593	3 410 233	2 795 860	2 757 749
2004	3 576 830	3 402 150	2 763 380	2 723 730

Źródło: Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w 2004 r., GUS, Warszawa 2005, s.26.

Od 1999 roku odnotowujemy systematyczny spadek liczby noworejestrowanych podmiotów gospodarczych, w tym również osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Tendencji tej od roku 2003 towarzyszy wzrost liczby osób fizycznych wykreślanych z rejestru REGON (w roku 2003 odnotowano wzrost liczby wykreśleń o 11,8 %, a w 2004 roku – o 38,3 %). Liczbę podmiotów noworejestrowanych i wykreślanych z rejestru REGON w latach 1999-2004 przedstawia tabela 3.

Największą liczbę nowozarejestrowanych w rejestrze REGON osób fizycznych odnotowano w - nieuwzględnionym w tabeli - 1996 roku (560 796). Tendencja spadkowa w tym zakresie utrzymuje się zatem w polskiej gospodarce już od 8 lat. Jest to zjawisko wysoce niepokojące zwłaszcza w świetle statystyk,²³ wskazujących na dodatnią korelację pomiędzy prowadzeniem samodzielnej działalności gospodarczej, a poziomem życia. Osoby pracujące na własny rachunek znajdują się bowiem w relatywnie lepszej sytuacji materialnej od innych grup społecznych. W 1999 roku jedynie 36,6% osób pracujących na własny rachunek znajdowało się na poziomie minimum socjalnego, a 3,2% - na poziomie minimum egzystencji (wskaźniki te dla ogółu społeczeństwa wynosiły odpowiednio: 52,2% i 6,9%).

Tabela 3

Podmioty nowozarejestrowane i wykreślone z rejestru REGON w latach 1999- 2004

Lata	Podmioty nowozarejestrowane w rejestrze REGON ogółem	Osoby fizyczne nowozarejestrowane w rejestrze REGON	Podmioty wykreślone z rejestru REGON ogółem	Osoby fizyczne wykreślone z rejestru REGON
1999	368 979	288 929	175 292	148 479
2000	360 346	275 153	187 510	160 942
2001	349 146	277 601	158 508	129 380
2002	270 958	221 325	134 943	113 791
2003	253 519	204 673	144 752	127 326
2004	233 520	187 391	194 666	176 151

Źródło: Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w 2004 r., GUS, Warszawa 2005, s. 27.

Sytuacja osób prowadzących działalność gospodarczą była także lepsza od położenia pracowników najemnych, spośród których 51,2% znajdowało się na poziomie minimum socjalnego, zaś 4,7% na poziomie minimum egzystencji.

²³ Komunikat GUS, www.ips.uw.edu.pl

3. Rządowe programy uwzględniające w swojej konstrukcji cele związane z powstawaniem i rozwojem mikroprzedsiębiorstw w Polsce, sformułowane w okresie od 1999 do 2003 r.

Efektywność podmiotów wieloosobowych jest wypadkową działań przedsiębiorczych podejmowanych na różnych płaszczyznach w ramach organizacji (menedżerskiej, właścicielskiej, kierowniczej i pracowniczej). Natomiast przedsiębiorca niezatrudniający pracowników najemnych skupia w sobie wszystkie w/w funkcje. Czyni to jego sytuację szczególną w porównaniu z innymi podmiotami rynkowymi, gdyż stopień ujawnienia się cech przedsiębiorczych właściciela, we wspomnianych wyżej wymiarach, decyduje nie tylko o poziomie osiąganego wyniku finansowego, ale wręcz warunkuje istnienie przedsiębiorstwa. Mikroprzedsiębiorcy stają się zatem szczególnie wrażliwi na oddziaływanie zewnętrznych uwarunkowań przejawów przedsiębiorczości²⁴, takich przede wszystkim jak: obowiązujący system prawa (jego przejrzystość i stabilność) oraz realizowana polityka wspierania sektora MSP. Bez konsekwentnego, długookresowego i kompleksowego wsparcia ze strony państwa mikroprzedsiębiorstwa skazane są na przegraną w walce z dużymi przedsiębiorstwami.

Warunkiem podejmowania przez jednostkę działań przedsiębiorczych jest posiadanie przez nią autonomii w zakresie wyboru celów i metod ich realizacji, określanej jako „wolność gospodarcza”.²⁵ Zasadę wolności gospodarczej w systemie polskiego prawa gospodarczego zdefiniowano w ustawie z 23.12.1988 r. o działalności gospodarczej²⁶. Ustawa ta stworzyła podstawy do swobodnego podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej zgodnie z generalną klauzulą, według której dozwolona jest każda działalność, o ile szczególne przepisy ustawowe tego nie zabraniają.

Pierwszy program określający działania Rządu wobec małych i średnich przedsiębiorstw został opracowany i przyjęty w Polsce w roku 1995 i obejmował okres do 1997 roku. W tym czasie uchwalono istotne dla prowadzenia działalności gospodarczej ustawy: Ordynacja podatkowa, prawo bankowe, ustawa o poręczeniach i gwarancjach udzielanych przez Skarb Państwa oraz niektóre osoby prawne, ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz ustawa o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów.

W sferze organizacyjnej duże znaczenie dla rozwoju sektora MSP miało utworzenie w 1995 r. Polskiej Fundacji Promocji i Rozwoju Małych i Średnich Przedsiębiorstw jako instytucji, która koordynowała działania na rzecz podniesienia konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw na rynku krajowym i zagranicznym oraz realizowała programy rozwoju MSP oparte o zagraniczne środki pomocowe. Z inicjatywy Fundacji utworzony został Krajowy System Usług (KSU)²⁷ dla małych i średnich przedsiębiorstw jako sieć współpracujących ze sobą instytucji wspierających MSP. W sferze finansowej ważne dla działalności MSP było utworzenie w grudniu 1994 r. Funduszu Poręczeń Kredytowych, przekształconego w 1997 r. w Krajowy Fundusz Poręczeń Kredytowych Banku

²⁴ Pod pojęciem przedsiębiorczości rozumie się „posiadanie ducha inicjatywy” Przedsiębiorczość w wymiarze ekonomicznym wyraża się w zdolności do podejmowania nowej działalności w różnych dziedzinach gospodarczych oraz do wcielania w życie własnych pomysłów (innowacji). [D.Wyrwa, Wolność gospodarcza jako podstawa przedsiębiorczości w: Przedsiębiorczość w procesie przemian strukturalnych w Europie środkowo-wschodniej, (red.) K. Jaremczuk, Rzeszów 1999, s.58.]

²⁵ D. Wyrwa, op.cit., s.60.

²⁶ Dz. U. Nr 41, poz.324.

²⁷ KSU stanowi sieć ośrodków zlokalizowanych na terenie całej Polski, świadczących usługi doradcze, szkoleniowe, informacyjne i finansowe. Są wśród nich centra wspierania biznesu, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, agencje rozwoju regionalnego, organizacje pracodawców, fundacje i stowarzyszenia. System jest strukturą otwartą. Corocznie, w drodze konkursu do KSU przyjmowane są nowe instytucje.

Gospodarstwa Krajowego²⁸. Ponadto już od 1994 roku zaczęły powstawać pierwsze fundusze lokalne i regionalne udzielające poręczeń kredytowych dla sektora MSP²⁹. W 1996 roku, w celu ułatwienia przedsiębiorcom dostępu do nowych technologii, utworzono Agencję Techniki i Technologii. Udzielała ona pomocy finansowej na wdrożenie innowacyjnych technik i technologii. W 2002 r. agencję zlikwidowano, a jej zadania przejęła Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. Kolejny program obejmujący działania wspierające rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw opracowano w 1999 roku. Podstawowe cele tego i innych programów, związane ze stymulowaniem przedsiębiorczości, sformułowanych w okresie 1999-2003 zaprezentowano w załączniku.

Analiza tych programów pozwala dostrzec 3 zasadnicze grupy podmiotów, do których kierowane są działania wspierające przedsiębiorczość: (1) młodzież, osoby bezrobotne i zagrożone bezrobociem, (2) mikroprzedsiębiorstwa już istniejące o pewnym doświadczeniu rynkowym oraz (3) nowopowstałe mikroprzedsiębiorstwa.

Przedstawione projekty tworzą układ spójnych i wzmacniających się zamierzeń obejmujących: (a) działania mające na celu rozwój cech przedsiębiorczych wśród młodzieży oraz pobudzanie przedsiębiorczości wśród osób bezrobotnych i zagrożonych bezrobociem koncentrujące się na usuwaniu barier przedsiębiorczości na etapie podejmowania działalności gospodarczej; (b) działania adresowane do mikroprzedsiębiorstw już istniejących o pewnym doświadczeniu rynkowym zmierzające do usuwania barier zewnętrznych, hamujących rozwój firmy, czyli tworzenie sprzyjającej infrastruktury, wskazywanie dostępnych dla przedsiębiorcy korzyści finansowych i podatkowych, pomoc w badaniach marketingowych a także w nawiązywaniu kontaktów biznesowych, szkolenia z zakresu obowiązujących przepisów prawa; (c) wspieranie rozwoju nowopowstałych mikroprzedsiębiorstw obejmujące - poza działaniami wymienionym w punkcie b - tworzenie zachęt podatkowych oraz rozwój inkubatorów przedsiębiorczości.

Zaprezentowane programy rządowe obejmują wszystkie istotne obszary kształtujące warunki rozwoju przedsiębiorczości. Niewątpliwym efektem ich realizacji jest rozwój infrastruktury instytucjonalnej wspierającej powstawanie i funkcjonowanie mikroprzedsiębiorstw. Skuteczność tej polityki wymaga jednak nie tylko stworzenia instytucji wspierających funkcjonowanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw, lecz także kompleksowego i systematycznego oddziaływania na cały szereg czynników określających skłonność do podejmowania działalności gospodarczej (w tym przede wszystkim w odniesieniu do osób bezrobotnych) oraz kształtujących warunki jej prowadzenia. Analiza danych statystycznych dotyczących zmian liczby najmniejszych przedsiębiorstw w Polsce na przestrzeni kilku ostatnich lat stawia pod znakiem zapytania skuteczność działań podejmowanych w ramach polityki proprzedsiębiorczej. Od roku 1996 obserwuje się bowiem systematyczny spadek liczby noworejestrowanych podmiotów gospodarczych, w tym również osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą.

4. Wnioski końcowe

- W okresie objętym analizą obserwuje się systematyczny wzrost liczby osób pozostających bez pracy oraz odsetka osób żyjących na poziomie ubóstwa wyznaczonego minimum egzystencji. Tendencjom tym towarzyszy wzrost gospodarczy wyrażany wskaźnikiem dynamiki przyrostu PKB.

²⁸ Fundusz ten oferuje poręczenia na obszarze całego kraju za pośrednictwem sieci 38. współpracujących banków. Pod względem wielkości kapitału oraz zasięgu działania jest to największy fundusz w Polsce. Na polskim rynku finansowym działa również około 50. regionalnych i lokalnych funduszy poręczeniowych.

²⁹ Pierwsze fundusze poręczeniowe powstały w roku 1994, w ramach Programu Inicjatyw Lokalnych (PIL) PHARE. [strona internetowa Krajowego Stowarzyszenia Funduszy Kredytowych, www.ksfp.org.pl]

- Aktualna sytuacja gospodarcza Polski skłania do przesuwania priorytetów w programach wspierania przedsiębiorczości na wymiar społeczny związany z przewyciężaniem ubóstwa i wynikającego stąd wykluczenia poza główny nurt życia społeczno-ekonomicznego szerokich grup ludności. Niemniej jednak, w długookresowej makroekonomicznej perspektywie, pobudzanie przedsiębiorczości wynikającej głównie z motywów obronnych należałoby uznać za niekorzystne. Programy te powinny uwzględniać również motywy biznesowe i aspekty ekonomiczne związane z rozwojem mikroprzedsiębiorstw (wzrost ich udziału w tworzeniu PKB, wzrost ich udziału w eksporcie czy w nakładach inwestycyjnych).
- Skuteczność polityki wspierania przedsiębiorczości tkwi przede wszystkim w kompleksowości podejmowanych działań i dostosowaniu ich konstrukcji do grupy podmiotów, do której są adresowane.
- Wspieranie przedsiębiorczości wydaje się być jedynym skutecznym długookresowo sposobem wychodzenia z ubóstwa. Działania w tym zakresie muszą oczywiście opierać się na systemowych rozwiązaniach w skali całej gospodarki, ale przede wszystkim muszą uwzględniać specyfikę regionów, w których mają być realizowane. W tym celu konieczne jest dokładne rozpoznanie lokalnych zasobów tkwiących w kapitale naturalnym, ludzkim, finansowym, fizycznym i społecznym. Bez tej fazy przygotowawczej programy przewyciężania bezrobocia i ubóstwa będą charakteryzowały się niską efektywnością.

SPIS LITERATURY:

1. Aktywność ekonomiczna ludności Polski I kwartał 2000, GUS, Warszawa 2000.
2. Aktywność ekonomiczna ludności Polski IV kwartał 2003, GUS, Warszawa 2004.
3. Działalność Gospodarcza Przedsiębiorstw o Liczbie Zatrudnionych do 9 Osób w 2003 Roku, GUS Warszawa 2004 r..
4. Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie zatrudnionych do 9 osób w 2003 roku, GUS, Warszawa 2004 r.
5. Jacukowicz Z., Negatywne trendy w relacjach płac, *Polityka Społeczna*, nr 10 , październik 2003.
6. Mikroprzedsiębiorstwa. Sytuacja ekonomiczna, finansowanie, właściciele, (red.) E. Balcerowicz, CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych Fundacja Naukowa, Warszawa 2002.
7. Polska 2004, Raport o rynku pracy oraz zabezpieczeniu społecznym, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa 2004 r.
8. Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 2003, GUS, Warszawa 2004 r.
9. Snowdon B., Vane H., Wynarczyk P., Współczesne nurty teorii makroekonomii, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
10. Wyrwa D., Wolność gospodarcza jako podstawa przedsiębiorczości w: *Przedsiębiorczość w procesie przemian strukturalnych w Europie środkowo-wschodniej*, (red.) K. Jaremczuk, Rzeszów 1999.